

SULYOK GÁBOR

Koszovó jogi státusa

Bevezetés a dokumentumokhoz

Egy válság számtalan nézőpontból vizsgálható. Elemzés alá lehet vonni többek között az előzményül szolgáló történelmi események láncolatát, a háttérben meghúzódó politikai, gazdasági és társadalmi folyamatokat, az esetleges nemzeti, etnikai, vallási és kulturális okokat, a releváns belső és nemzetközi jogi előírások rendszerét, a morális megfontolásokat, a nemzetközi közösség tagjainak magatartását és a válságkezelés érdekében tett erőfeszítéseit, továbbá – ha fegyveres erő alkalmazására is sor kerül – a katonai szempontokat. Jóllehet ezek a kutatási irányok némiképp eltérő képet festenek a történetekről, mindegyik a valóság egy fontos szeletét hordozza, és ekként elengedhetetlenek az igazság feltárásához, a vizsgálat középpontjában álló válság részleteinek pontos megismeréséhez, valamint a jövőben előforduló hasonló események gyors és hatékony kezelésére szolgáló módszerek kidolgozásához és továbbfejlesztéséhez.

Mindez természetesen a köztudatba „koszovói válságként” bevonult hosszú folyamatról is elmondható. Túlzás nélkül állítható, hogy az események óta eltelt rövid idő ellenére mind hazánkban, mind külföldön könyvtárnyi irodalma gyűlt össze a koszovói témával foglalkozó különféle írásoknak, mégis nagy számban maradtak feldolgozatlan területek és alkalmazásra váró kutatási módszerek. A *Regio* aktuális száma éppen egy ilyen jellegű hiány kitöltésére vállalkozik azáltal, hogy a hazai szakirodalomban első alkalommal, magyar fordításban közli a *Koszovó státusának rendezéséről szóló* – jobbára *Ahtisaari-tervként* ismert – *átfogó javaslat*,

a függetlenségi nyilatkozat, valamint a koszovói alkotmány szövegét, illetve új fordításban az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének légitámadásait és az etnikai tisztogatás leállítását követően elfogadott, 1244 (1999) számú biztonsági tanácsi határozatot.

A fordítások közzététele két okból is hasznos: egyfelől széles körben ismertté teszi a koszovói függetlenség kikiáltásához vezető eseménysorozat egyes állomásaiként megfogalmazást nyert legfontosabb dokumentumokat, másfelől megfelelő alapot teremt egy régóta esedékes összehasonlító elemzés elvégzéséhez. Ez utóbbi feladat fontosságát nem lehet eléggé hangsúlyozni. Elegendő egy pillantást vetni az itt közölt dokumentumokra, hogy nyilvánvalóvá váljon, milyen hosszú út vezetett – időben és politikai téren egyaránt – a Biztonsági Tanács határozatától az önálló koszovói állam kikiáltásáig. Az 1244 (1999) számú határozat még mindössze a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság területi épségének tiszteletben tartása mellett kialakítandó érdemi autonómiáról és demokratikus önkormányzásról beszélt. A dokumentum elsősorban az ideiglenes nemzetközi igazgatás és az etnikai tisztogatás nyomán felmerült humanitárius és biztonsági problémák megoldására helyezte a hangsúlyt, a függetlenség lehetőségét még közvetett módon is nehéz lenne levezetni belőle. Jóllehet a Biztonsági Tanács a tartomány jövőbeni státusának rendezését a légitámadásokat megelőzően kudarcba fulladt Rambouillet-i megállapodás, valamint a határozat mellékletét képező két dokumentumban rögzített elvek alapján képzelte el, ezek egyikében sem szerepelt az önálló koszovói állam létrehozásának ígérete. Ezt jelzi például az a rendelkezés is, amely a jugoszláv és a szerb rendőri, katonai és félkatonai erők kivonását követően lehetővé tette azok meghatározott létszámban történő visszatérését.

A közeli jövőben elnyerhető függetlenség alternatívája csak azt követően került előtérbe, hogy az Összekötő Csoport leszögezte: „Koszovóban nem állíthatók vissza az 1999 előtti állapotok, Koszovó nem osztható fel, és Koszovó nem csatlakozhat egy másik országhoz vagy annak bármely részéhez”. Ezzel egyidejűleg figyelemre méltó változás tapasztalható a nemzetközi közösség által kidolgozott dokumentumokban. Az ideiglenes nemzetközi igazgatási misszió élén álló különmegbízott által kibocsátott alkotmányos keretdokumentum Koszovót még „ideiglenes nemzetközi igazgatás alatt álló entitásként” definiálta, de feltűnően tartózkodott annak a szerb területként történő megjelölésétől, bár az jogilag változatlanul annak minősült. A hat esztendővel később született Ahtisaari-terv azonban már egyértelműen a nemzetközi ellenőrzés

mellett megvalósítandó függetlenség felé mutatott, bár ezt viszonylag óvatos és burkolt formában tette.

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének különleges megbízottja által összeállított átfogó javaslat több szempontból is kiemelkedik a tárgyalt dokumentumok sorából. Noha nem rendelkezik normatív jelleggel, jelentőségét nehéz lenne alábecsülni, hiszen mind a függetlenségi nyilatkozat, mind az alkotmány nagymértékben támaszkodik rá, és szemlátomást jogi értelemben vett kötelezettségeket vezet le belőle. Tartalmát tekintve szintén érdekes a terv, minthogy a korábbi próbálkozásokon túlmutató kísérletet tesz a demokratikus elvárások és a rendkívül összetett helyi viszonyok és sajátosságok összeegyeztetésére. Kizárólag a gyakorlatban derül majd ki, hogy a benne foglalt haladó elképzelések – elsősorban az alkotmány közvetítésén keresztül – mennyire állják ki a mindennapi élet próbáját.

Tanulságos olvasmányul szolgál a koszovói függetlenségi nyilatkozat is. Az egyoldalú elszakadás folyamatának kiteljesedéseként elfogadott, ünnepélyes megfogalmazású okmány ugyanis nem egy függetlenségében korlátozott, a nemzetközi közösség felügyelete alá helyezett ország nyilatkozata. Koszovó finoman bár, de egyértelműen tudatja benne a világgal, hogy szuverén, önálló és teljes jogú tagja kíván lenni a nemzetközi közösségnek és az euro-atlanti integráció szervezeteinek. Ennek megfelelően a nemzetközi polgári és katonai jelenlétet, és az európai unió *rule of law* missziót – saját jól felfogott érdekében, a kezdeti nehézségek leküzdéséig – kifejezetten meghívja, és nem pusztán megtűri a területén. Politikailag, jogilag és lélektanilag egyaránt óriási különbség van a nemzetközi szereplők meghívása és tevékenységük kényszerű tudomásul vétele között. Ez a benyomás annak ellenére is megalapozottnak tűnik, hogy az alkotmány – az átmeneti intézkedések között – kifejezetten szentesíti a nemzetközi ellenőrzést.

Itt említendő meg, hogy a korlátozott vagy ellenőrzött függetlenség a nemzetközi jogban nehezen értelmezhető kategória. Bár az államok döntési szabadságát a gyakorlatban számos tényező korlátozza, a függetlenség – a szuverenitás külső oldalaként – az állami lét egyik alapvető fontosságú kritériuma. Következésképp, tisztán jogi értelemben véve egy állam vagy független, vagy nem minősül államnak. (Politikai, gazdasági és egyéb területeken természetesen más a helyzet: a jogi függetlenségtől eltérően, a tényleges függetlenség már bizonyos korlátok között érvényesül.) Mindezek ismeretében érdemes lehet megvizsgálni, hogy a nemzetközi közösség számára az alkotmányban ideiglenesen biztosított

hatáskörök milyen mértékben érintik a koszovói állam jogi értelemben vett függetlenségét.

A függetlenségi nyilatkozatban és az alkotmányban számos egyéb érdekesség is fellelhető. Mindenekelőtt az, hogy Koszovó a nyilatkozatban egykori államalkotó tényezőnek tekinti magát, noha ezzel a minőséggel sem a hajdani jugoszláv alkotmányok, sem az elszakadás időpontjában hatályos szerb alaptörvény nem ruházták fel. Továbbgondolást igénylő jogi kérdést képez még az elszakadás precedens jellegének kifejezett elutasítása, vagy az ideiglenes nemzetközi igazgatás által vállalt nemzetközi kötelezettségekben bekövetkező „utódlás” is. (Zárójelben jegyzendő meg, hogy a precedens statuálásának kizárása már csak azért is feltűnő, mert szemlátomást ellentétben áll azzal, amit Koszovó egykori államalkotó tényezőként való minősítése sugall. Ha az egykori tartomány valóban államalkotó tényező – tagköztársaság – lett volna a hajdani Jugoszláviában, akkor az 1974. évi alkotmánynak megfelelően rendelkezett volna az önrendelkezés jogával, vagyis az elszakadás és a függetlenség kikiáltása nem képezne olyan rendhagyó esetet, amelynek máshol történő megismétlődését ki lehet és kell zárni.) Végül, de nem utolsó sorban megfigyelhető, hogy az emberi jogok és alapvető szabadságok védelmét az alkotmány – a Bosznia és Hercegovinában alkalmazott megoldás analógiájára – egyes univerzális és regionális nemzetközi okmányok beemelése, elsőbbségének kimondása, valamint közvetlenül alkalmazhatóvá tétele révén valósítja meg.

Hosszasan lehetne még sorolni a részletesebb feldolgozásra váró érdekes kérdéseket, de ez messze meghaladná a jelen bevezetés terjedelmi korlátait. Ez a néhány kiragadott példa is elegendő azonban annak illusztrálásához, hogy az itt közölt fordítások értékes és hasznos adalékkal szolgálnak a koszovói függetlenségről szóló tudományos diskurzushoz, és jelentős mértékben megkönnyítik a témával foglalkozó hazai szakirodalom gyarapítását.